

УДК 378.016(7)

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Валентина Коваленко

старший викладач кафедри іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
Слов'янськ, Україна
ORCID 0000-0002-7391-3746
valentina.kovalenko1204@gmail.com

Анотація. У статті порушена проблема соціалізації майбутніх учителів іноземної мови. Автор зосереджується на теоретико-концептуальному підґрунті дослідження процесу соціалізації студентів-філологів, виділяючи підходи та методи, а саме: комунікативний, соціокультурний, особистісно-орієнтований, особистісно-діяльнісний, компетентнісний, студентоцентричний, системний підходи. Комплексне застосування цих підходів дає можливість здійснити цілеспрямоване вирішення досліджуваної проблеми. Основна увага приділена тому, як на різних етапах наукового дослідження можуть бути використані різні методи, зокрема, синтез, порівняння та зіставлення різних поглядів на проблему дослідження, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних, що буде застосовуватися для розроблення педагогічних умов соціалізації особистості майбутнього філолога в соціально-комунікативному просторі.

Ключові слова: соціальна педагогіка; процес соціалізації; вища освіта.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Соціалізація майбутнього філолога – це складний цілісний стан соціалізації особистості, який характеризується сукупністю її професійно важливих якостей і забезпечує їй свідомий перехід із системи вишівської підготовки в систему професійної діяльності й успішну самореалізацію в ній на основі ціннісного ставлення до педагогічної праці, володіння способами самопізнання, самоаналізу й самооцінки, прагнення до самоосвіти та самовиховання, здійснення самоконтролю і самокорекції, наявності професійних здібностей, педагогічних та філологічних.

Пріоритетним завданням освітньої політики стає розвиток особистісного потенціалу індивіда. Нові стандарти і вимоги до системи освіти підвищують рівень уваги до особистості сучасного фахівця, його професіоналізму, рівня соціальної мобільності, процесу розвитку особистісної та комунікативної культури. Варто зазначити, що в сучасних соціокультурних умовах соціалізація особистості є головною метою соціально-особистісного розвитку, що сприяє досягненню оптимального рівня соціальної активності та компетентності молоді.

Проблема соціалізації студентської молоді саме в педагогічних вищих навчальних закладах набуває особливого значення тому, що в освітньому просторі відбувається професійне становлення особистості, підготовка до

майбутньої педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність розв'язання цієї проблеми підтверджена нормативно-законодавчими документами із питань соціалізації молоді: Законами України «Про вищу освіту» (2014 р., із змінами та доповненнями 2017 р.), «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (2016 р.).

Про це свідчить аналіз праць вітчизняних дослідників, серед яких І. Бех, Н. Бібік, В. Вербицький, Я. Логвінова, О. Локшина, О. Овчарук, О. Панчук, О. Пометун, О. Савченко, С. Сисоєва та інші.

Їх праці переконують, що в сучасній вищій освіті змінюється значення освітньої діяльності, оскільки вона націлена на формування таких характеристик, як цілеспрямованість, свідомість, продуктивність; підвищується значення самоосвітньої діяльності, яка позитивно впливає на протікання процесів самовизначення, самореалізації, які є визначальними для становлення сучасного спеціаліста.

Методологічну та теоретичну основи дослідження складають соціологічні та соціально-психологічні праці з теорії соціалізації (Г. Андреева, Н. Андреевкова, І. Кон, Н. Лавриченко, М. Лукашевич, В. Москаленко, Д. Паригін), де висвітлені сучасні соціально-педагогічні підходи до аналізу процесу соціалізації (І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, Г. Лактіонова, Л. Міщик, А. Мудрик, С. Савченко, С. Харченко).

Вивчення праць І. Зязюна, С. Машкіної, О. Пальчикової, Т. Усатенко, Т. Шахрай дають підстави застосувати соціокультурний підхід у нашому дослідженні. Науковці свідчать, що важливим для майбутніх фахівців є не тільки формування спеціальних знань, а й набуття культури майбутніх учителів, що сприятиме їхньому особистісному розвитку, поведінці, мисленню та соціалізації.

Спираючись на дослідження П. Бурд'є та А. Маслоу, які зазначали, що кожній соціальній групі притаманна вихідна позиція виконання своєї соціальної ролі, можна наголосити на тому, що участь соціальної роботи в цих процесах часто не враховується, як і комунікативний ефект, тому соціальна робота не досягає своїх ефектів.

Проблема запровадження особистісно-діяльнісного підходу до підготовки вчителів різних спеціальностей була в центрі уваги таких науковців, як Н. Бібік, Н. Мирончук, О. Савченко, Н. Якса та інші. Їх дослідження свідчать про те, що в сучасній вищій освіті змінюється значення освітньої діяльності, оскільки вона націлена на формування таких характеристик, як цілеспрямованість, свідомість, продуктивність; підвищується значення самоосвітньої діяльності, яка позитивно впливає на протікання процесів самовизначення, самореалізації, які є

визначальними для становлення сучасного спеціаліста.

Прихильниками системного підходу виступають О. Березюк, Н. Бібік, Б. Гершунський, О. Дубасенюк, М. Каган, М. Кларін, П. Кендзьор, А. Щербакова, А. Щукін, Е. Юдін. Він передбачає аналіз явищ як складної єдності, що не зводиться до простої суми елементів. Дослідники визначають структурні та функціональні компоненти педагогічної системи, де до основних належать навчальна інформація, методи і засоби педагогічної комунікації, суб'єкти навчальної взаємодії та мета освітньої діяльності.

Проведений аналіз наукової літератури дає підстави констатувати, що проблема соціалізації майбутніх філологів залишається недостатньо вивченою. Незважаючи на потребу сучасної педагогічної науки в розробці нової теоретико-методологічної бази організації процесу навчання і соціалізації в університеті, на даний момент відсутні наукові праці, присвячені пошуку цих методологічних основ і аналізу методик використання соціально-комунікаційного потенціалу закладу вищої освіти, зокрема його актуалізації в педагогічній практиці.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті стала спроба систематизувати методи дослідження, комплексне застосування яких дає можливість здійснити цілеспрямоване вирішення досліджуваної проблеми.

Результати дослідження. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 рр. робиться наголос на тому, що одним з першочергових напрямків державної освітньої політики має стати розбудова ефективної системи національного навчання, виховання, розвитку і соціалізації молоді. Це передбачає розроблення нових освітніх програм і моделей, ефективних механізмів взаємодії органів освіти, освітніх установ, молодіжних громадських організацій. У зв'язку з цим особлива увага має бути зосереджена на вищій ланці освіти, завдання якої – підготовка майбутнього фахівця, готового до життєдіяльності в новому соціальному форматі, здатного адаптуватися до суспільних змін.

На різних етапах наукового дослідження нами використані такі методи: теоретичні – аналіз педагогічної, філософської, соціологічної, соціально-комунікативної літератури; узагальнення педагогічного досвіду з проблеми створення освітнього простору; синтез, порівняння та зіставлення різних поглядів на проблему дослідження, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних застосовується для розроблення педагогічних умов соціалізації особистості майбутнього філолога в соціально-комунікативному просторі; теоретичне моделювання (інжиніринг) використовується для розроблення структурно-функціональної моделі створення соціально-комунікативного простору як фактору соціалізації особистості студента; метод

критеріального оцінювання ефективності розвитку особистості студента дає змогу довести доцільність запропонованої структурно-функціональної моделі створення соціально-комунікаційного простору як фактору соціалізації особистості майбутнього філолога; за допомогою системно-узагальнювального методу зроблено висновки за результатами дослідження; емпіричні – спостереження, опитування (анкетування, інтерв'ювання, тестування), бесіди, експертні оцінки для виявлення вихідного стану освітнього середовища у процесі педагогічного експерименту; педагогічна діагностика для визначення ефективності впливу соціально-комунікаційного простору на формування певних етапів соціалізації студента; узагальнення педагогічного досвіду створення соціально-комунікаційного простору для розкриття особливостей функціонування експериментального соціально-комунікаційного простору, а також для обґрунтування доцільності створення соціально-комунікаційного простору; педагогічний експеримент, методи математичної статистики (кількісний та якісний аналіз) ми використовуємо для оцінювання ефективності розвитку особистості майбутнього філолога в експериментальному соціально-комунікаційному просторі.

Важливими є підходи, що ми застосовуємо в нашому дослідженні. Наприклад, *особистісно-орієнтований підхід* у навчанні майбутніх філологів дає можливість усвідомити необхідність використання тих чи інших методів для соціалізації студентів. Науковці вважають, що цей підхід має властивість сприяти індивідуальному розвитку студента, спираючись на його ціннісні орієнтації і можливості для самореалізації в освітньому просторі.

Головна ознака цього підходу полягає у визнанні студента суб'єктом освітнього процесу, знання його індивідуальних особливостей задля досягнення відповідного рівня розвитку. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія, що здійснюється за допомогою цього підходу, дає можливість в освітньому процесі зберегти власну індивідуальність та прагнути до саморозвитку.

Особистісно-діяльнісний підхід відіграє визначальну роль для виконання завдань дослідження. Він акцентує увагу на особистості студента, сприяє проектуванню та організації процесу соціалізації майбутніх філологів, забезпеченню практичної спрямованості цього процесу.

Зважаючи на тему нашого дослідження, запровадження особистісно-діяльнісного підходу дозволяє перетворити процес соціалізації майбутніх філологів на особистісно-значущий, оскільки вони виступають учасниками цього процесу; він сприяє самореалізації та самовизначенню студентів в освітній діяльності.

Важливість на сучасному етапі особистісно-діяльнісного підходу до

вивчення проблем комунікації свідчить про включення в цей процес суттєвого соціального наповнення. Особлива увага приділяється таким особливостям процесу комунікації, як:

- існуюча вірогідність наявності комунікаційних бар'єрів у процесі спілкування, обміну й передачі інформації;
- зростаюча активність реципієнта в комунікаційному процесі;
- суспільна обумовленість як змістової складової, так і трансформація форми процесу.

Компетентнісний підхід пов'язаний зі зміною української освітньої парадигми і передбачає формування у студентів професійних компетентностей як здатності постійно розширювати обсяг знань, керувати ними для досягнення професійних цілей. Він активно розробляється в контексті світових глобальних викликів і дає можливість адаптуватися українській системі освіти. Важливим документом щодо імплементації компетентнісного підходу в українському освітньому просторі є колективна монографія «Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи» (2004 р).

Компетентнісний фахівець приймає рішення і реалізує їх відповідно до соціалізованої норми, яка визначається як результат успішної соціалізації, що дозволяє індивідам і суспільству відтворювати соціальні зв'язки, суспільні відносини і культурні цінності і забезпечувати їх подальший розвиток. Відмінність компетентнісного підходу у галузі соціалізації студентів полягає у формуванні вміння працювати з інформацією, що надходить з різних джерел і містить суперечливі, взаємовиключні відомості. За переконанням дослідників, це важливо в умовах надмірності змісту сучасного інформаційного середовища і необхідності переробки постійно зростаючого обсягу відомостей, спрямованих на споживача інформації. Результатом даного процесу є формування особистості професіонала як системи не тільки професійних, але й соціально значущих якостей, що реалізуються в діяльності фахівця з вищою освітою і повному включенні в ділове спілкування.

Навчання майбутнього філолога з використанням принципів компетентнісного підходу передбачає створення ситуацій, коли студенти включаються в певні види професійної діяльності, що дає можливість оволодіти розумінням особливостей професійного середовища, в наслідок чого формується готовність розширювати коло професійних знань, вміння застосовувати їх на практиці і свідчить про успішність соціалізації.

Компетентнісний підхід, його застосування сприяє зміцненню соціальної взаємодії вищої освіти зі стейкхолдерами, адаптації освіти до тенденцій і потреб ринку праці. Але, варто відзначити, що цей підхід вважається теоретично

складним.

Відповідно до предмету нашого дослідження, ми вважаємо важливим застосування компетентнісного підходу, оскільки компетентнісний підхід, за переконанням фахівців акцентує увагу на результаті освітньої діяльності, а розглядаючи результати процесу соціалізації, доречно говорити не про кількість засвоєної інформації майбутніми філологами, а спроможність особистості діяти в певних ситуаціях.

Комунікативний підхід. Важливо, на нашу думку, зазначити, спираючись на дослідження науковців, що на етапі передісторії соціальної роботи з точки зору комунікативного підходу визначалися в цій галузі дві основні моделі:

1. Допомога та взаємодопомога в групі, що з точки зору комунікації, відображало природжену потребу підтримки цілісності групи.

2. Це опіка та піклування державою, що розглядалися як вистраждані, компромісні, договірні угоди між громадянами та владою (Пилипенко, 2012).

Сьогодні соціальна робота тісно пов'язана з груповими та масовими комунікаціями, коли соціальна діяльність використовує соціальну комунікацію у якості технології змін і перетворень суспільних відносин. На нашу думку, комунікативний підхід має велике значення для соціальної роботи, оскільки, взагалі, соціокомунікаційні феномени яскраво проявляються в соціальній роботі. Знання закономірностей процесу комунікації необхідне для досягнення ефективності соціальної роботи, оскільки передбачає активну взаємодію в соціальному просторі з цільовою групою.

Дослідники соціальної роботи визначають комунікацію як елемент системи соціальної роботи, де діють комунікаційні канали, що об'єднують усі інші елементи в єдину систему. Можна зауважити, що цей елемент сам по собі не бере участі в соціальному процесі, але він створює необхідні передумови. Таким чином, можна констатувати, що соціальна комунікація в соціальній роботі є особливою формою комунікації. У сукупності комунікативних обмінів, формується позитивний соціальний досвід індивіда. Для кожної з груп притаманна вихідна позиція виконання своєї соціальної ролі, а тому і позиція в комунікаціях. Комунікація дозволяє соціальній роботі розвиватися і не стати застиглою, формальною до викликів часу.

Комунікативний компонент соціалізації студентів ґрунтується передусім на сформованості вмінь і навичок вербальної та невербальної взаємодії. Здатність здійснювати ефективну вербальну взаємодію залежить від сформованості мовних та мовленнєвих умінь, а також соціокультурної складової.

У дослідженні ми спираємось також на **системний підхід** – метод

наукового пізнання, в основі якого – розгляд об'єктів як систем. Дослідниками системний підхід розглядається як інтегрований феномен, що передбачає об'єднання професійних знань із культурологічними знаннями.

Системний підхід дозволяє розглядати процес соціалізації студентів у взаємозалежності багатьох компонентів: мети, змісту, методів, прийомів та засобів. У системному дослідженні об'єкт, що аналізується, розглядається як певна множина елементів, взаємозв'язок яких зумовлює цілісні властивості цієї множини. Основний акцент робиться на виявленні широкого спектру зв'язків та відношень, що мають місце як у середині досліджуваного об'єкту, так і в його взаємовідношеннях з зовнішнім оточенням, середовищем. Властивості об'єкту як цілісної системи визначаються властивостями його структури.

Системний підхід дозволив дослідити процес соціалізації майбутніх філологів як відкриту систему, що розвивається. Зазначений підхід є базовим і пріоритетним, оскільки передбачає процес соціалізації в певній системі, яка узгоджує мету, механізми та результат. Ми переконані, що процес соціалізації молоді потребує, перш за все, системного підходу, використання в сучасній соціально-педагогічній практиці комплексних, міждисциплінарних досліджень. Сучасні дослідження свідчать про те, що міждисциплінарний синтез наук про освіту є стратегічним напрямком перебудови вітчизняної системи освіти.

Соціально-комунікативний інжиніринг – це створення, прогнозування, адаптація та реалізація комунікаційних технологій, стратегій у моделі соціальної дії, взаємодії та стосунків між соціальними фігурантами (суб'єктами й об'єктами) з метою здійснення маніпуляції (позитивного або негативного впливу).

Соціально-комунікаційний простір, проектуванням якого ми займаємося в нашому дослідженні, за нашим переконанням, динамічний і визначається як форма соціального руху, що розкривається в зміні станів простору і його феноменів. Він простір передбачає виникнення нових зон, які інтенсифікують комунікаційні процеси, що призводить до появи нової конфігурації соціально-комунікаційного простору, пов'язаної зі зміною кількості і якості соціальних суб'єктів. У результаті трансформації соціально-комунікаційного простору може утворитися нова система цінностей.

Комунікативна система в просторі містить у собі структуровану сукупність комунікаторів, реципієнтів, значенневих повідомлень, комунікаційних каналів і засобів комунікації.

Студентоцентрований підхід є необхідним для соціалізації майбутніх філологів, оскільки забезпечує можливість кожному студенту виявити себе суб'єктом освітньої діяльності та соціалізації.

Особливо важливим для формування соціальної культури як чинника успішної соціалізації особистості є *соціокультурний підхід*, який зумовлює зв'язок процесу навчання з національною, загальнолюдською та специфічною культурою народу, мова якого вивчається. Як зазначає І. Бех (2003), застосування культурологічного підходу сприяє створенню адекватного виховного простору, однією із форм якого має бути особистісно-розвивальне середовище – особливий науково організований соціум, який відрізняється від звичайного середовища вищими за змістом та інтенсивністю характеристиками спільної діяльності та спілкування, емоційно й інтелектуально насиченою атмосферою співпраці й творення.

Соціокультурний підхід дає можливість виявити взаємозв'язок засобів комунікації з трансляцією культурних моделей, що визначають соціальну ідентичність індивідів. Згідно з соціально-інформаціологічною парадигмою соціально-комунікаційний простір виступає як соціально-психологічне середовище і складається зі специфічних інформаційних полів, що корелюють із трьома іншими просторами: соціальним, психологічним і семантичним.

Центральним об'єктом виступає людина, її свідомість. Цей підхід інтегрує багато теоретичних висновків інших дослідницьких напрямків. Варто зазначити, що соціально-комунікаційний простір за своєю природою антропогенний простір. Він виступає особливою формою буття людини, у рамках якої реалізуються можливості організації соціальних зв'язків і взаємодій індивідів за допомогою комунікації. Важливим є й те, що соціокультурний підхід сприяє усвідомленню та реалізації власної ролі в освітньому процесі, збереженню та трансляції культурних норм, цінностей, ставлень, встановлює зв'язок майбутнього філолога із загальною системою культурних цінностей..

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Підсумовуючи викладений матеріал, зазначимо щодо предмету нашого дослідження, що процес соціалізації майбутніх філологів обумовлений структурно-організаційними змінами національної освіти. Методика нашого дослідження являє собою комплекс прийомів і методів, які забезпечують педагогічні умови соціалізації майбутніх філологів.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі будуть полягати в дослідно-експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов соціалізації майбутніх філологів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех, І. Д. (2003). *Виховання особистості*. Київ, Україна : Либідь, 2003.
2. Овчарук О. В. (Ред.). (2004). *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Київ, Україна: «К.І.С.»

3. Пилипенко О.І. (2012). Комунікативні ефекти соціальної роботи. *Світ соціальних комунікацій*. Київ, Україна: КиМУ.

METHODS OF RESEARCH OF SOCIALIZATION OF FUTURE PHILOLOGISTS

Valentyna Kovalenko

Senior Lecturer of the Department of Foreign Languages,
SHEI “Donbas State Pedagogical University”,

Slavyansk, Ukraine

ORCID 0000-0002-7391-3746

valentina.kovalenko1204@gmail.com

Abstract. The problem of the research is that the socialization of student youth in pedagogical institutions of higher education acquires special significance and in the educational space there is a professional development of personality, preparation for future pedagogical activity. This problem is reflected in the normative and legislative documents on youth socialization: the Laws of Ukraine “On Higher Education” (2014, as amended in 2017), “On Promoting Social Formation and Development of Youth in Ukraine” (2016). This is evidenced by the analysis of the works of domestic researchers, including I. Bekh, N. Bibik, V. Verbytsky, J. Logvinova, O. Lokshina, O. Ovcharuk, O. Panchuk, O. Pometun, O. Savchenko, S. Sysoeva and others. Their work convinces that in modern higher education the importance of educational activities is changing, as it is aimed at forming such characteristics as purposefulness, consciousness, productivity; the importance of self-educational activities increases, which has a positive effect on the processes of self-determination, self-realization, which are crucial for becoming a modern specialist.

The subject of research is the conditions of socialization of students of philology. the research topic is methods of research of the process of socialization of future philologists. The aim of the article was an attempt to systematize research methods, the complex application of which allows for a purposeful solution of the research problem. The author focuses on the theoretical and conceptual basis of the study of the process of socialization of students of philology, highlighting approaches and methods, namely: communicative, sociocultural, culturological, personality-oriented, activity, competence, student-centered, systemic approaches. Conclusions are that the methodology of our study is a set of techniques and methods that provide pedagogical conditions for socialization of future teachers of foreign languages. The main attention is paid to how different methods can be used at different stages of scientific research, in particular, synthesis, comparison and comparison of different views on the research problem, systematization and generalization of theoretical and empirical data to be used to develop pedagogical conditions. social and communicative space.

Key words: social pedagogy; the process of socialization; Higher Education.

REFERENCES

1. Beh, I. D. (2003). *Vykhovannia osobystosti [Education of personality]*. Kyiv, Ukraine: Lybid, 2003. [in Ukrainian].
2. Ovcharuk, O. V. (Ed.). (2004). *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukraïnski perspektyvy [Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives]*. Kyiv, Ukraine: “KIS”. [in Ukrainian].
3. Pilypenko, O. I. (2012). *Komunikatyvni efekty sotsialnoi roboty [Communicative effects of social work]*. *The world of social communications*. Kyiv, Ukraine: Kyiv National Medical University. [in Ukrainian].

Матеріали надійшли до редакції 15.04.2022 р.